

บทที่ 2

แหล่งบริการสารสนเทศ

เค้าโครงเรื่อง

1. ห้องสมุด
  - 1.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของห้องสมุด
  - 1.2 บทบาทและความสำคัญของห้องสมุด
  - 1.3 ประเภทของห้องสมุด
2. ศูนย์สารสนเทศ
  - 2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของศูนย์สารสนเทศ
  - 2.2 บทบาทและหน้าที่ของศูนย์สารสนเทศ
  - 2.3 ประเภทของศูนย์สารสนเทศ

สาระสำคัญ

1. ห้องสมุดเป็นสถานที่รวบรวมสรรพวิทยาการต่าง ๆ หลากรูปแบบ มีบรรณารักษ์เป็นผู้บริหารและดำเนินงาน เป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมเนื่องจาก ให้ความรู้ ข่าวดสาร ส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า ถ่ายทอดวัฒนธรรม สร้างความจรรโลงใจ และเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตย ห้องสมุดมี 4 ประเภท ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดเฉพาะ ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย
2. ศูนย์สารสนเทศ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่คัดเลือก จัดหา วิเคราะห์ จัดเก็บ และให้บริการสารสนเทศเฉพาะด้าน เฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งอย่างเจาะลึก ศูนย์สารสนเทศแบ่งเป็นหลายประเภทได้แก่ ศูนย์สารสนเทศสาธารณะ ศูนย์สารสนเทศกึ่งสาธารณะ ศูนย์สารสนเทศเอกชน ศูนย์สารสนเทศเฉพาะด้าน

จุดประสงค์การเรียนรู้

เมื่อเรียนบทที่ 2 จบแล้วนักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมาย วัตถุประสงค์ บทบาทและความสำคัญของห้องสมุดได้
2. บอกประเภท บทบาท และหน้าที่ของห้องสมุดแต่ละประเภทได้
3. อธิบายความหมาย วัตถุประสงค์ บทบาทและหน้าที่ของศูนย์สารสนเทศได้
4. บอกประเภทของศูนย์สารสนเทศได้

IS 103 23

IS 103 23

3. อธิบายความหมาย วัตถุประสงค์ บทบาทและหน้าที่ของศูนย์สารสนเทศได้
4. บอกประเภทของศูนย์สารสนเทศได้

ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการโดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงไป การวิจัยและพัฒนาการทางเทคโนโลยี ทำให้มีการผลิตสารสนเทศอย่างไม่หยุดยั้งจนมีปริมาณท่วมท้น สารสนเทศที่มีการผลิตขึ้นนี้ บันทึกลงในวัสดุต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกระดาษ อยู่ในรูปของฟิล์ม เป็นวัสดุย่อส่วนและสื่อโสตทัศน ตลอดทั้งวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ที่ต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีแสงเลเซอร์เป็นเครื่อง บันทึกและอ่าน ก่อให้เกิดปัญหาในการติดตามคัดเลือก วิเคราะห์ และเข้าถึงสารสนเทศที่ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะปริมาณและวิธีค้นหาสารสนเทศซับซ้อนมากขึ้น ห้องสมุดและแหล่ง สารสนเทศที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยผู้ใช้ให้สามารถคัดเลือกและเข้าถึง สารสนเทศที่ต้องการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

1. ห้องสมุด

1.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของห้องสมุด ห้องสมุด (library) หมายถึงสถานที่รวบรวมสรรพวิทยาการซึ่งได้บันทึกไว้ในหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์ วัสดุย่อส่วน สื่อโสตทัศน และวัสดุอิเล็กทรอนิกส์อย่างกว้างขวาง มีบรรณารักษ์ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ เป็นผู้บริหารและจัดดำเนินการตามระบบสากลอย่างมีระเบียบเพื่อบริการผู้ใช้ โดยมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้และความจรรโลงใจตามความต้องการของผู้ใช้แต่ละบุคคล ห้องสมุดโดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ

1.1.1 เพื่อการศึกษา (education) ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางเพื่อบริการการศึกษา แก่ประชาชนโดยไม่เลือกเพศ วัย และพื้นฐานความรู้ เป็นตลาดวิชาที่ผู้สนใจสามารถเลือกสรรใช้ได้ตลอดเวลาและโอกาส

1.1.2 เพื่อข่าวสารความรู้ (information) ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมวัสดุตีพิมพ์และวัสดุไม่ตีพิมพ์ที่ให้ความรู้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง และบริการข่าวสารทันสมัยแก่ผู้ใช้ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ใช้ได้รับสารสนเทศที่ตรงกับความต้องการด้วยบริการที่สะดวกรวดเร็ว

1.1.3 เพื่อการค้นคว้าวิจัย (research) ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางของการค้นคว้า วิจัยในแขนงวิชาต่าง ๆ ให้แตกฉานลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อความก้าวหน้าของวิทยาการสาขาวิชานั้น ๆ

1.1.4 เพื่อความจรรโลงใจ (inspiration) ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางของการอ่านที่ให้ ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่ชีวิต ซึ่งมีผลสะท้อนถึงสังคมส่วนรวม

1.1.5 เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (recreation) หมายถึง ห้องสมุดเป็นแหล่งพักใจให้คลายจากความกังวล ความเคร่งเครียด และเพื่อหาความรื่นรมย์ในยามว่าง

1.2 บทบาทและความสำคัญของห้องสมุด ห้องสมุดเป็นสถาบันที่มีบทบาทและความสำคัญต่อสังคมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.2.1 ห้องสมุดเป็นสถานที่เพื่อสงวนรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมวิวัฒนาการของมนุษยชาติตั้งแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าไม่มีแหล่งค้นคว้าประเภทห้องสมุดเป็นศูนย์กลางเพื่อรวบรวมวัสดุทรัพยากรสารสนเทศ สำหรับศึกษาหาความรู้แล้ว ความรู้ต่าง ๆ อาจสูญหายหรือกระจัดกระจายไปตามที่ต่าง ๆ ยากแก่คนรุ่นหลังที่จะติดตาม แสวงหาความรู้เหล่านั้นได้ ห้องสมุดจึงเป็นสถานที่เพื่อสงวนรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมของมนุษยชาติ

1.2.2 ห้องสมุดเป็นสถานที่เพื่อการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย ห้องสมุดทำหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชนทุกรูปแบบ ทั้งในและนอกระบบการศึกษา ด้วยการเปิดโอกาสให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามความสนใจและความถนัด อันเป็นบันไดขั้นแรกของการสร้างทักษะของการเรียนรู้ที่ดี เพื่อความเจริญก้าวหน้าของแต่ละบุคคล เริ่มจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน จนถึงการศึกษาในระดับสูงที่เรียกว่า การศึกษาค้นคว้าและวิจัย

1.2.3 ห้องสมุดเป็นสถานที่สร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์และความจรรโลงใจ ห้องสมุดมีหน้าที่รวบรวม และเลือกสรรวัสดุสารสนเทศเพื่อบริการแก่ผู้ใช้ วัสดุเหล่านี้หรืออีกนัยหนึ่งทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุด เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ผู้ใช้ได้ความคิดสร้างสรรค์ ความจรรโลงใจ นานาประการ ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์แก่ตนเองและสังคมต่อไป

1.2.4 ห้องสมุดเป็นสถานที่ปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ห้องสมุดมีบริการและกิจกรรมหลายอย่างที่เหมาะสม และกระตุ้นให้บุคคลสนใจในการอ่านและรักการอ่านจนเป็นนิสัย หากผู้ใดสามารถสร้างคุณลักษณะดังกล่าวได้ ย่อมมีความสนใจที่จะเรียนรู้ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้เป็นที่เชื่อถือได้ว่าชีวิตของบุคคลนั้นย่อมพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ก่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคมตามสติปัญญาและความสามารถของแต่ละบุคคล

1.2.5 ห้องสมุดเป็นสถานที่ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห้องสมุดเป็นสถานที่รวบรวมวัสดุสารสนเทศทุกประเภทเพื่อบริการแก่ผู้ใช้ตามความสนใจ จะอ่านเพื่อฆ่าเวลา อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน หรือ อ่านเพื่อสาระบันเทิงได้ทั้งสิ้น นับเป็นการพักผ่อนหย่อนใจวิธีหนึ่งช่วยให้เวลาว่างผ่านไปอย่างมีความหมายและได้ประโยชน์

1.2.6 ห้องสมุดเป็นสถานที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ห้องสมุดเป็นสาธารณสมบัติ มีส่วนส่งเสริมให้บุคคลรู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง กล่าวคือ เมื่อมีสิทธิในการใช้ก็ย่อมมีสิทธิในการบำรุงรักษา ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องดูแลรักษาห้องสมุดในฐานะที่เป็นเจ้าของร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับห้องสมุดด้วยการปฏิบัติตามระเบียบ แบบแผนของห้องสมุดเพื่อความเรียบร้อยและเป็นการรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยการรวบรวมวัสดุสารสนเทศและจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพของประชาชน การดำเนินกิจการห้องสมุดก็เป็นส่วนกระตุ้นให้มีการพัฒนาการผลิต การจำหน่าย จ่ายแจกและการใช้ทรัพยากรสารสนเทศอย่างคุ้มค่า

1.3 ประเภทของห้องสมุด ห้องสมุดแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดเฉพาะ ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย

1.3.1 ห้องสมุดประชาชน หมายถึงห้องสมุดที่สร้างขึ้นเพื่อให้บริการแก่ประชาชน โดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา และพื้นฐานความรู้ ห้องสมุดประชาชนให้บริการสารสนเทศครบทุกหมวดวิชา อาจมีบริการบางเรื่องเป็นพิเศษตามความต้องการของท้องถิ่น ห้องสมุดประชาชนจะให้บริการแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า มีอยู่ทั่วไปในชุมชนโดยเฉพาะในเขตอำเภอและจังหวัด

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อ.ทับคล้อ จังหวัดพิจิตร

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน มี 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) หน้าที่ทางการศึกษา ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งให้ศึกษานอกระบบโรงเรียน มีหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา เพื่อเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ และส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต

2) หน้าที่ทางวัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งสะสมมรดกทางปัญญาของมนุษย์ที่ถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ห้องสมุดตั้งอยู่

3) หน้าที่ทางสังคม ห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันสังคม ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล และท้องถิ่นมาดำเนินกิจการ จึงมีหน้าที่แสวงหาข่าวสารข้อมูลที่มีประโยชน์มาบริการประชาชน ตั้งแต่เรื่องสุขภาพอนามัย การงาน อาชีพ การเมือง การปกครองและอื่น ๆ

ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยมีหน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบดังต่อไปนี้

1) ห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นห้องสมุดประชาชนที่สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัด และห้องสมุดประชาชนระดับอำเภอ ห้องสมุดประชาชนจังหวัดมีครบทุกจังหวัด ห้องสมุดประชาชน อำเภอมี 472 แห่ง ห้องสมุดประชาชนตำบลมี 23 แห่ง นอกจากนั้นกรมการศึกษานอกโรงเรียน ยังได้จัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ที่อ่านหนังสือในวัด และห้องสมุดเคลื่อนที่เพื่อบริการแก่ประชาชนที่อยู่ห่างไกลชุมชนอีกด้วย

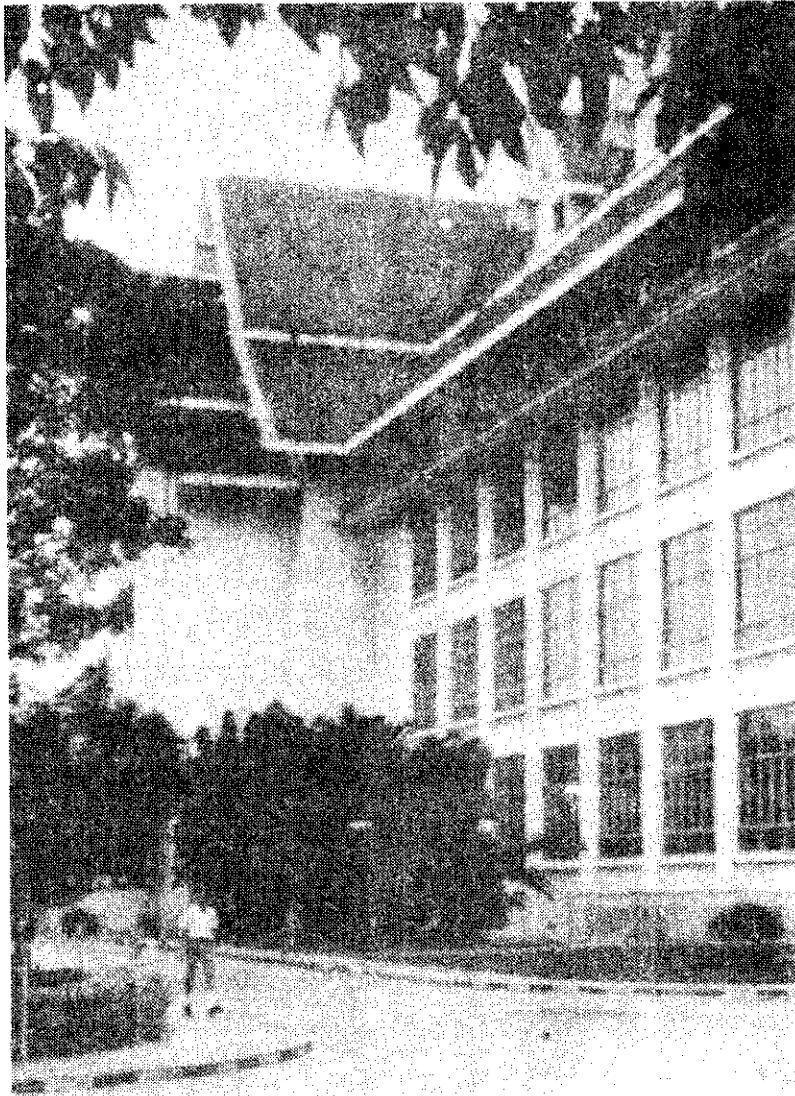
2) ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นห้องสมุดประชาชนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน ห้องสมุดประชาชนวัดอนงคาราม ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย ห้องสมุดประชาชนบางเขน ห้องสมุดประชาชนบางขุนเทียน ห้องสมุดประชาชนวัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหารตลิ่งชัน ห้องสมุดประชาชนประเวศ ห้องสมุดประชาชนวัดลาดปลาเค้า ห้องสมุดประชาชนภาษีเจริญ และห้องสมุดประชาชนวัดราชโอรส

3) ห้องสมุดประชาชนของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพาณิชย์บางแห่งได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนเพื่อบริการสังคมและเพื่อประชาสัมพันธ์กิจการของธนาคารให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายยิ่งขึ้น เช่น ห้องสมุดประชาชนของธนาคารศรีนคร ห้องสมุดประชาชนของธนาคาร กรุงเทพ จำกัด ห้องสมุดประชาชนของธนาคารศรีนคร เป็นต้น

4) ห้องสมุดประชาชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย ห้องสมุดประชาชนประเภทนี้จัดตั้งโดยได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลต่างประเทศ เช่น ห้องสมุดบริติชเคาน์ซิลของรัฐบาลสหราชอาณาจักร ตั้งอยู่ในบริเวณสยามสแควร์ กรุงเทพมหานคร

5) ห้องสมุดประชาชนเสียค่าบำรุง ห้องสมุดประชาชนประเภทนี้ให้บริการเฉพาะสมาชิกเท่านั้น โดยผู้เป็นสมาชิกจะต้องเสียเงินค่าบำรุงตามระเบียบของห้องสมุด ได้แก่ ห้องสมุดเนลสัน เฮย์ (Neilson Hays Library) ตั้งอยู่ที่ถนนสุริวงค์ กรุงเทพมหานคร

1.3.2 หอสมุดแห่งชาติ เป็นแหล่งค้นคว้าที่สำคัญระดับชาติ นานาประเทศต่างมีหอสมุดแห่งชาติเป็นศูนย์กลางของการศึกษาหาความรู้ และเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นอารยะของชาติ หอสมุดแห่งชาติในประเทศไทยให้บริการความรู้แก่ประชาชนทั่วหน้าโดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา และพื้นฐานความรู้ ให้บริการเช่นเดียวกับ ห้องสมุดประชาชน แต่ไม่อนุญาตให้ผู้ยืมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุทัศนวัสดุออกนอกห้องสมุด

หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

บทบาทหน้าที่ของหอสมุดแห่งชาติ

1) ทำหน้าที่เป็นแหล่งรวมวรรณกรรมของชาติทุกรูปแบบ ได้แก่ ดั้งฉบับตัวเขียน ตัวพิมพ์ และบันทึกในรูปของวัสดุไม่ตีพิมพ์ทุกประเภท เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของแหล่งความรู้ระดับชาติ

2) ทำหน้าที่สงวนรักษาสื่อความรู้ ความคิดของมนุษย์ โดยเฉพาะของคนในชาติ ทั้งนี้ เพราะสื่อความรู้ ความคิดของคนในชาติโดยอ้อมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาตินั้นสมควรอย่างยิ่งที่จะสงวนรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกของชาติ

3) ทำหน้าที่เป็นศูนย์บรรณานุกรมแห่งชาติ เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญและเพื่อเป็นเครื่องมือ ในการศึกษาค้นคว้า

4) ทำหน้าที่เผยแพร่และบริการสารสนเทศที่ได้รวบรวมไว้ ให้เป็นที่แพร่หลายด้วยการ จัดบริการในลักษณะต่าง ๆ

กิจกรรมที่สำคัญของหอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติจัดบริการแก่ประชาชน โดยพิจารณาผู้ใช้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน และกลุ่มผู้ใหญ่ บริการสำหรับเด็กและเยาวชน แยกบริการเป็น 2 รูปแบบ คือ บริการและกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน และแสวงหาความรู้โดยตรง ได้แก่ การแนะนำหนังสือที่น่าสนใจ เล่านิทาน เล่าเรื่องจากหนังสือ และแนะนำการอ่าน ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นกิจกรรมที่ผสมผสานในรูปของสารบันเทิง ได้แก่ การเล่นเกม การแสดง เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรมในโอกาสพิเศษ บริการสำหรับผู้ใหญ่ หอสมุดแห่งชาติบริการการศึกษา ค้นคว้า วิจัยสำหรับผู้ใหญ่อย่างกว้างขวาง มีห้องสำหรับศึกษาค้นคว้าทั่วไป และห้องสำหรับค้นคว้าวิจัยโดยเฉพาะ ส่วนบริการในรูปของสารบันเทิงนั้น หอสมุดแห่งชาติจัดฉายภาพยนตร์สารคดีทุกวันเสาร์ สัปดาห์ที่ 2 และที่ 4 ของเดือน จัดรายการอภิปราย บรรยาย ในหัวข้อที่เกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรมเป็นประจำทุกเดือน หอสมุดแห่งชาติ ตั้งอยู่ที่ ท่าवासกรี ถนนสามเสน กรุงเทพมหานคร มีสาขาทั้งในกรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาค สาขาในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ หอสมุดดำรงราชานุภาพ ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สาขาในส่วนภูมิภาค มี 13 แห่ง ได้แก่ สาขาหอสมุดแห่งชาติอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี สาขาหอสมุดแห่งชาติลำพูน สาขา หอสมุดแห่งชาตินครศรีธรรมราช สาขาหอสมุดแห่งชาติวัดดอนรัก จังหวัดสงขลา สาขาหอสมุดแห่งชาติชลบุรี สาขาหอสมุดแห่งชาติประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และสาขาหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น

1.3.3 ห้องสมุดโรงเรียน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในโรงเรียน หรือสถานศึกษาที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษามีวัตถุประสงค์ประการสำคัญเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการเรียนของนักเรียน และการสอนของครู ห้องสมุดโรงเรียนจะจัดหาวัสดุตามหลักสูตรเพื่อให้บริการแก่นักเรียน และ ครู ความสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เป็นสถานที่ปลูกฝังนิสัยรักการอ่านแก่นักเรียนตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อพัฒนาการอ่านและการศึกษาค้นคว้าตามลำดับขั้น ตลอดจนปลูกฝังทัศนคติเรื่องการศึกษา ตลอดชีวิต

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดโรงเรียน มี 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1) เป็นศูนย์กลางของการเรียน ห้องสมุดมีหน้าที่สนับสนุนระบบการศึกษาที่ส่งเสริม การหาความรู้และหาวิธีการแก้ปัญหา ห้องสมุดจึงเป็นศูนย์กลางของการศึกษาค้นคว้า เพื่อปลูกฝังนิสัยการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต

2) เป็นศูนย์กลางฝึกวิจารณ์งานในการอ่าน ข้อนี้สืบเนื่องจากข้อที่ 1 เมื่อห้องสมุดมี บทบาทและหน้าที่เป็นศูนย์กลางการอ่านแล้ว ยังมีบรรณารักษ์ทำหน้าที่ให้บริการแนะแนวการอ่าน อีกด้วย เพื่อแนะนำให้นักเรียนรู้จักเลือกหนังสืออ่าน แนะนำวิธีอ่านเป็นขั้นเป็นตอนตาม สติปัญญา และความสามารถของนักเรียนจนถึงการอ่านอย่างมีวิจารณ์งาน ซึ่งเป็นทักษะการอ่านที่พึง ประสงค์และขยายขอบเขตของการอ่านให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

3) เป็นศูนย์กลางอุปกรณ์การสอน การจัดตั้งห้องสมุดโรงเรียนมิใช่ส่งเสริมเฉพาะ การเรียนของนักเรียนเท่านั้น แต่ส่งเสริมการสอนของครูด้วย เพราะการเรียนการสอนมีความ สัมพันธ์กัน นักเรียนจะสนใจการเรียน และเรียนได้ก็ด้วยครูมีวิธีสอนที่ดี ครูสามารถเตรียมการ สอนให้เป็นที่น่าสนใจได้เพียงใดนั้น วัสดุอุปกรณ์การสอนก็มีส่วนอยู่มาก บรรณารักษ์จึงต้องคิด ตามหลักสูตรและความเคลื่อนไหวทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะได้เตรียมสื่อการเรียนรู้ทุก แบบสำหรับเป็นอุปกรณ์การสอนสำหรับครู ตัวอย่างห้องสมุดโรงเรียน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน สวนกุหลาบ กรุงเทพมหานคร ห้องสมุดโรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ จังหวัดสงขลา ห้องสมุดโรงเรียน อัสสัมชัญ กรุงเทพฯ เป็นต้น

1.3.4 ห้องสมุดเฉพาะ ห้องสมุดเฉพาะ หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในหน่วยงาน

3) บริการรวบรวมทำบรรณานุกรม และบริการสารสนเทศด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์จากฐานข้อมูล

- 4) บริการยืมระหว่างห้องสมุด
- 5) ให้บริการเฉพาะเรื่องแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล
- 6) บริการแปล
- 7) บริการสารสนเทศตามคำขอ

ตัวอย่างห้องสมุดเฉพาะ

- 1) ห้องสมุดเฉพาะในสถานศึกษา ส่วนใหญ่เป็นห้องสมุดคณะวิชาในมหาวิทยาลัย เช่น ห้องสมุดคณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2) ห้องสมุดเฉพาะในสังกัดกระทรวง ทบวง กรม เช่น ห้องสมุดโรงพยาบาลราชวิถี กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข
- 3) ห้องสมุดเฉพาะในสังกัดรัฐวิสาหกิจ เช่น ห้องสมุดกลาง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
- 4) ห้องสมุดเฉพาะสังกัดสมาคม เช่น ห้องสมุดสยามสมาคม ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
- 5) ห้องสมุดเฉพาะสังกัดธนาคารพาณิชย์ เช่น ห้องสมุดธนาคารกรุงเทพ ของธนาคารกรุงเทพ จำกัด
- 6) ห้องสมุดเฉพาะสังกัดองค์การระหว่างประเทศ เช่น ห้องสมุด FAO ขององค์การอาหารและเกษตร แห่งสหประชาชาติ

1.3.5 ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย หมายถึงห้องสมุดที่จัดตั้งในสถาบันระดับอุดมศึกษา ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยในที่นี้รวมถึงห้องสมุดวิทยาลัยครูและวิทยาลัยอาชีวศึกษา ซึ่งทำการสอนถึงขั้นอุดมศึกษา การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นการศึกษาในระดับสูง เพื่อผลิตทรัพยากรบุคคลในสาขาวิชาต่าง ๆ มาเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ หัวใจของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา จึงได้แก่ห้องสมุด ซึ่งเป็นสถานที่รวบรวมความรู้ต่าง ๆ ตาม หลักสูตรที่สถาบันนั้นเปิดสอน เพื่อเป็นแหล่งความรู้แก่นักศึกษาและอาจารย์ และเพื่อประโยชน์ของการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย ด้วยเหตุนี้วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยทุกแห่งจึงต้องมีห้องสมุด บางมหาวิทยาลัยมีนักศึกษาเป็นจำนวนมาก ต้องสร้างอาคารห้องสมุดขนาดใหญ่ เพื่อให้มีสถานที่เพียงพอ สำหรับวัสดุห้องสมุดและสถานที่บริการแก่นักศึกษาและอาจารย์

บทบาทและหน้าที่ของห้องสมุดวิทยาลัย มี 3 ประการ คือ

- 1) หน้าที่เพื่อการศึกษาและวิจัย ห้องสมุดมีหน้าที่จัดหา รวบรวมทรัพยากรสาร

IS 103

33

IS 103

33

- 1) หน้าที่เพื่อการศึกษาและวิจัย ห้องสมุดมีหน้าที่จัดหา รวบรวมทรัพยากรสาร

สนเทศที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ และไม่ตีพิมพ์ในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยของนักศึกษาและอาจารย์

2) หน้าที่บริการชุมชน เนื่องจากห้องสมุดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาวิจัย จึงมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาชุมชนร่วมกับมหาวิทยาลัยด้วยการเผยแพร่ผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รวมทั้งให้บริการชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บริการการอ่าน บริการให้การศึกษาค้นคว้า และบริการเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน

3) หน้าที่ในการรักษาศิลปวัฒนธรรม ห้องสมุดเป็นสถาบันวิชาการในชุมชนย่อมมีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย ตัวอย่างของห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ได้แก่ สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

กิจกรรมการเรียนรู้ 1

จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. ห้องสมุดมีความสำคัญต่อสังคมอย่างไร
2. ห้องสมุดมีกี่ประเภท ยกตัวอย่างมา 3 ประเภท
3. ห้องสมุดประเภทใดมีหน้าที่สงวนรักษาสิ่งบันทึกความรู้ ความคิดของคนในชาติ

2. ศูนย์สารสนเทศ

2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของศูนย์สารสนเทศ ศูนย์สารสนเทศ (information center) หมายถึงองค์กรหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่คัดเลือก จัดหา วิเคราะห์ จัดเก็บ และให้บริการสารสนเทศเฉพาะด้านหรือสาขาวิชาใดสาขาวิชาหนึ่งอย่างเจาะลึก โดยทั่วไปศูนย์สารสนเทศประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายห้องสมุด ฝ่ายเอกสาร และฝ่ายจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ ศูนย์สารสนเทศอาจมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นที่มีความหมายแทนกันได้ คือ ศูนย์เอกสารหรือศูนย์บริการเอกสาร (documentation center) ศูนย์สารสนเทศเหล่านี้จัดบริหารและดำเนินการโดยนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาทำหน้าที่คล้ายห้องสมุดเฉพาะ

2.2 บทบาทและหน้าที่ของศูนย์สารสนเทศ ศูนย์สารสนเทศเป็นหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการใช้สารสนเทศของผู้ใช้เฉพาะด้าน เพื่อสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการ นักวิจัย หรือผู้ใช้ในองค์กรต้นสังกัด บริการและกิจกรรมส่วนหนึ่งคล้ายกิจกรรมในห้องสมุดเฉพาะ นอกจากนั้นยังมีการวิเคราะห์เนื้อหาสาระในตัวเอกสาร จัดทำบทคัดย่อหรือสาระสังเขป เขียนรายงานทางวิชาการหรือรายงานสถานภาพของวิทยาการปัจจุบัน จัดทำ หรือ

พิมพ์เอกสารในรูปแบบต่าง ๆ ออกเผยแพร่ รวมทั้งบริการเผยแพร่สารสนเทศด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศใหม่ ๆ เช่น โทรสาร และฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

2.3 ประเภทของศูนย์สารสนเทศ ศูนย์สารสนเทศเกิดขึ้นในหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ตามความต้องการใช้สารสนเทศเฉพาะด้านของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานนั้น ๆ อาจแบ่งประเภทของศูนย์สารสนเทศได้ดังนี้

2.3.1 ศูนย์สารสนเทศในหน่วยงานของรัฐ จัดตั้งขึ้นในหน่วยงานของรัฐ เช่น ศูนย์บริการเอกสารการวิจัยแห่งประเทศไทย ในสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นศูนย์เอกสารแห่งชาติในการติดตามเก็บรวบรวมและเผยแพร่สารสนเทศทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากนี้ยังมีศูนย์สารสนเทศอื่น ๆ อีก ได้แก่ ศูนย์สารสนเทศสิทธิบัตรกรมวิทยาศาสตร์บริการ หอเอกสารประเทศไทยในสถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์สารสนเทศทางการเกษตรในสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.3.2 ศูนย์สารสนเทศเอกชน จัดตั้งขึ้นในหน่วยงานของบริษัท โรงงานอุตสาหกรรม ธนาคาร บริษัทประกันภัย ได้แก่ ศูนย์เอกสารบริษัทปูนซีเมนต์ไทย รวบรวมเอกสารและข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของบริษัทโดยตรง เป็นต้น

2.3.3 ศูนย์สารสนเทศเฉพาะด้าน จัดตั้งขึ้นในหน่วยงานของสมาคม หรือ องค์กรที่ ให้คำปรึกษาหรือที่เกี่ยวข้องกับการผลิตหรือจัดการผลิตภัณฑ์เฉพาะด้าน ทำหน้าที่ในการ รวบรวม วิเคราะห์ จัดการประมวลผลข้อมูล และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์หรือกิจการ เพื่อให้คำแนะนำในการจัดการหรือการใช้ผลิตภัณฑ์ เช่น ศูนย์สารสนเทศของบริษัทที่รับให้ คำปรึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์ ด้านน้ำมันปิโตรเลียม ด้านการจัดทำบัญชีธุรกิจ ศูนย์สารสนเทศ ของผู้ผลิตหนังสือพิมพ์หรือวารสาร ศูนย์สารสนเทศของเอกชนบางแห่งอาจอนุญาตให้ผู้ใช้ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกเข้าใช้บริการได้เป็นราย ๆ ไป

2.3.4 แหล่งสารสนเทศอื่น ๆ เป็นศูนย์สารสนเทศที่รู้จักกันตามลักษณะของ ข้อมูล หรือทรัพยากรสารสนเทศ ที่จัดเก็บและให้บริการ อาจสะสมข้อมูลใดเรื่องหนึ่ง หรือข้อมูลเกี่ยวกับการจดลิขสิทธิ์ หรือทะเบียนเอกสารจดหมายเหตุหรือเอกสารเฉพาะด้าน สารสนเทศที่รวบรวมอาจไม่ใช่ตัวเล่มหนังสือแต่เป็นสารสนเทศที่ไม่มีการพิมพ์เผยแพร่และหาได้ยากจากแหล่งสารสนเทศประเภทอื่น เป้าหมายในการให้บริการมุ่งเน้นไปที่การให้บริการแก่ผู้ใช้เฉพาะกลุ่มเฉพาะด้านและมักมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเป็นเครื่องดำเนินการและให้บริการ

ตัวอย่างศูนย์สารสนเทศในกลุ่มนี้ ได้แก่

1) ศูนย์ข้อมูลพลังงานแห่งประเทศไทย กองนโยบายและวางแผนพลังงาน สำนักงานพลังงานแห่งชาติ ทำหน้าที่รวบรวมแลกเปลี่ยนและให้บริการข้อมูลด้านพลังงานเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับน้ำมันและเชื้อเพลิงของประเทศไทย

2) ศูนย์บริการข้อมูลอุตสาหกรรมชนบท กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ให้บริการข้อมูล โดยมุ่งเน้นบริการผู้ประกอบการอุตสาหกรรมชนบทขนาดย่อม 7 ประเภท จัดหาข้อมูลที่จะเป็น ประโยชน์และที่ผู้ประกอบการต้องการใช้ เช่น การแสวงหาแหล่งเงินทุน กรรมวิธีในการผลิต การ บรรจุ การจำหน่าย เป็นต้น ทั้งนี้มุ่งบริการในขั้นแรกเฉพาะ 7 ประเภท คือ ผลิตภัณฑ์ทางการ เกษตร ผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ วัสดุก่อสร้างเครื่องจักรและงานโลหะ เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์ ยา ไหม นอกจากนี้ยังจัดทำเอกสารแจ้งข้อมูลใหม่ ๆ ให้ผู้ใช้บริการและจัดทำ เอกสารเพื่อเผยแพร่ทั่วไปด้วย

3) ศูนย์ข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล บริการนักวิจัยและผู้ สนใจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับสมุนไพรไทย

4) ศูนย์ข้อมูลอาชญากรรม กองทะเบียนประวัติอาชญากร กองบัญชาการตำรวจ สอบสวนกลาง กรมตำรวจ เก็บลายนิ้วมือของบุคคล แผนประทุษร้าย ภาพถ่าย ตำหนิรูปพรรณ

5) กองทะเบียนการวิจัยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ รวบรวมผลงานวิจัย ตลอดทั้งผู้ทรงคุณวุฒิ

6) ศูนย์แนะแหล่งสารสนเทศ ส่วนมากรวบรวมข้อมูลหรือสารสนเทศเฉพาะด้านใน รูป ของ นามานุกรม เพื่อให้บริการแนะนำหรือชี้แหล่งที่มีความรู้ที่ผู้ใช้ต้องการ เช่น ศูนย์ แนะ แหล่งสารสนเทศสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ ศูนย์แนะแหล่งสารสนเทศวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีแห่งชาติของหอสมุดรัฐสภาอเมริกัน เป็นต้น

7) หอจดหมายเหตุ เป็นหน่วยงานสารสนเทศที่จัดเก็บรวบรวมรักษาจดหมายเหตุซึ่ง เป็นเอกสารสำคัญ ๆ ของประเทศหรือของราชการ หรือหน่วยงานเอกชนและบุคคล ทั้งนี้เพื่อเป็น หลักฐานและให้ประโยชน์ในการอ้างอิง ค้นคว้า วิจัย และเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบ ไป ตัวอย่างเช่น หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอจดหมายเหตุของหน่วยงาน ส่วนราชการของ มหาวิทยาลัยของวัดและสถาบันทางศาสนา และของสถาบันธุรกิจ และอุตสาหกรรม

8) บริษัทค้าสารสนเทศ มีทั้งบริษัทขนาดใหญ่ ขนาดย่อย ทำหน้าที่รวบรวมวิเคราะห์ ประมวลผลและจัดการ สารสนเทศ บริษัทเหล่านี้มักขายข้อมูลของตนให้กับบริษัทที่ทำหน้าที่เป็น ตัวกลางในการขาย ข้อมูลให้สมาชิกผู้ใช้อีกต่อหนึ่ง เช่น บริษัท Dialog ซึ่งให้บริการขายข้อมูล ออนไลน์ บริษัทธุรกิจบริการจัดประชุมสัมมนา ให้บริการจัดประชุมสัมมนาจัดงานทุกขั้นตอน เพื่อให้การสัมมนาพร้อมที่จะดำเนินการไปได้ เช่น การจองสถานที่ การติดต่อเชิญวิทยากร การ ประชาสัมพันธ์ การเตรียมเอกสารการประชุม เป็นต้น

9) สำนักข่าวของสถานทูต สถานทูตของทุกประเทศมีสำนักข่าวสารทำหน้าที่รวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารให้ความรู้ และให้บริการตอบคำถามแนะนำแก่ผู้สนใจ นอกจากนี้ยังจัด พิมพ์เอกสารเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเทศของตน

10) พิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งสารสนเทศที่รวบรวมศิลปวัตถุ โบราณวัตถุที่มีคุณค่าต่อการศึกษาค้นคว้าของบุคคลทั่วไป เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่มูสมานามหลวงด้านตะวันตก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในส่วนภูมิภาคในจังหวัดต่าง ๆ พิพิธภัณฑ์สถานทางด้านดาราศาสตร์ ที่ห้องฟ้าจำลอง กรุงเทพฯ พิพิธภัณฑ์จุมภฏ-พันธทิพย์ ในวังสวนผักกาด ถนนศรีอยุธยา-กรุงเทพฯ

กิจกรรมการเรียนรู้ 2

จงอธิบายความหมายของข้อความต่อไปนี้

1. ศูนย์สารสนเทศเฉพาะด้าน
2. ศูนย์แนะแหล่งสารสนเทศ

สรุป

เนื่องจากปริมาณมหาศาลของสารสนเทศทำให้การค้นหาข่าวสาร ความรู้มีความซับซ้อนมากขึ้น ห้องสมุดและแหล่งสารสนเทศที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น จึงมีบทบาทสำคัญในการจัดดำเนินงานเพื่อจะช่วยให้ผู้ใช้สามารถติดตามข่าวสารความรู้ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

ห้องสมุดเป็นแหล่งสารสนเทศที่รวบรวมสรรพวิทยากรต่าง ๆ ทุกรูปแบบ มีบทบาทสำคัญต่อสังคมเนื่องจากเป็นสถานที่ให้ข่าวสารความรู้ ส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าตลอดชีวิต ถ่ายทอดวัฒนธรรม สร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ห้องสมุดแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดเฉพาะ ห้องสมุดวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

ศูนย์สารสนเทศ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่คัดเลือก จัดหา วิเคราะห์จัดเก็บ และให้บริการสารสนเทศเฉพาะด้าน เพื่อสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ นักวิจัย และผู้ใช้ในองค์กรต้นสังกัด ศูนย์สารสนเทศมีหลายประเภท เช่น ศูนย์สารสนเทศในหน่วยงานของรัฐ ศูนย์สารสนเทศเอกชน ศูนย์สารสนเทศเฉพาะด้าน และแหล่งสารสนเทศอื่น ๆ ที่เรียกกันตามลักษณะข้อมูลที่จัดเก็บ ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลพลังงาน ศูนย์บริการข้อมูลอุตสาหกรรมชนบท กองทะเบียนประวัติอาชญากร กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง กองทะเบียนการวิจัย ศูนย์แนะแหล่งสารสนเทศ หอจดหมายเหตุ และบริษัทค้าสารสนเทศ และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

การประเมินผลท้ายบท

1. ให้ออกชื่อห้องสมุดมาประเภทละ 4 รายชื่อ
  - 1.1 ห้องสมุดประชาชน
  - 1.2 ห้องสมุดโรงเรียน

- 1.3 ห้องสมุดเฉพาะ
- 1.4 ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย
2. ศูนย์สารสนเทศ มีบทบาทและหน้าที่คล้ายห้องสมุดในประเด็นที่สำคัญอย่างไรบ้าง
3. ให้ออกรายชื่อแหล่งสารสนเทศอื่น ๆ มา 4 รายชื่อ